

Friedrich Melinda

A bűnözés lelki háttere a pszichoanalízis megvilágításában Pszichoanalitikusok korabeli sajtómegszólalásai

A pszichoanalízis sajtószereplésének áttekintése (Friedrich, 2018) megerősítette, amit Ferenczi 1924. december 16-án kelt körlevelében írt: „Szokatlan események, például bűnesetek kapcsán a közönség (és a lapok) kíváncsiak a pszichoanalízis véleményére” (Freud/Ferenczi, 2005, 23). Olyannyira kíváncsiak, hogy a bűnesetekre reflektáló nyilatkozatok a pszichoanalitikusok összes megszólalásainak is jelentős részét teszik ki. Ez arra enged következtetni, hogy a magyarországi pszichoanalízis-recepcióban az olvasóközönség fantáziáját elsősorban a bűncselekmények indították be; ennek az olvasóközönségnek pedig széles rétege áhítozott komoly, tudományos magyarázat után a bűncselekményekkel kapcsolatban is. Az áhított felvilágosítással az 1920-as, '30-as évek Magyarországon elsősorban a kor legnépszerűbb, a sajtó által leggyakrabban megszólaltatott pszichoanalitikusai – Ferenczi Sándor, és ellenlábasa, Feldmann Sándor, a Magyarországon működő két pszichoanalitikus irányultságú egyesület fő reprezentánsai – szolgáltak. Amint az itt közreadott interjúkból és riportokból is kitűnik¹, Ferenczi és Feldmann egyes kérdésekben eltérően gondolkodtak a bűnözés lélektanáról és a pszichoanalitikus szerepéről a kriminálpszichológiában.

Ferenczi és Feldmann a bűnelkövetés lélektani hátteréről

A pszichoanalízis és jogtudomány, ill. kriminológia határkérdései és a kriminalitás lélektani vonatkozásai tudvalevőleg a pszichoanalízis számos képviselőjét a kezdetektől fogva foglalkoztatták, Freudon (1906, 1916)² túl A. J. Storfer (1911)³,

¹ A teljes szövegeket lásd a következő “Válogatás a napisajtó vonatkozó cikkeiből (fakszimilék)” című dokumentumban.

² 1906-ban Freud előadást is tartott Bécsi Egyetem jogi karán, a büntetőjog tanszék tanára, Alexander Löffler meghívására. Az előadás „Tatbestandsdiagnostik und Psychoanalyse” címmel nyomtatásban is megjelent, a büntetőjog tekintélyes professzora, Hans Gross által alapított szakfolyóiratban, az *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*-ben (Freud, 1906, Vö. Rohrwasser, 2005; Friedrich, 2007).

³ Storfer „Sonderstellung des Vatermordes” c. írása „az első kriminálpszichoanalitikai tanulmány” (Dukes, 1933, 273).

Theodor Reik (1925, 1932)⁴, Franz Alexander és Hugo Staub (1929), Fritz Wittels (1928, 1929) és Erich Fromm (1931) is tanulmányozta a kérdést. A kriminalitás lelki determinánsaiba bepillantást nyújtva a pszichoanalízis talán legnagyobb horderejű felismerése az, „hogy mindnyájan mint antiszociális ösztönlények kezdjük meg földi pályafutásunkat” (Dukes, 1933, 280-281).

A pszichoanalízis és a kriminológia, illetve a kriminalitás kapcsolata Ferenczit is érdekelte – „igazságfanatizmusából” (Ferenczi, 1928 [1982]) eredően is, és mint törvényszéki szakértőt is.⁵ A téma kapcsán több alkalommal is kifejtette nézeteit: először 1913-ban „A pszichoanalízisről és annak jogi és társadalmi jelentőségéről” című előadásában (Ferenczi, 1914), 1919-ben az *Új Forradalomban* megjelent írásában („Pszichoanalízis és kriminológia”) és egy 1928-ban tartott előadásában („A pszichoanalízis és a kriminalitás”).

Ferenczi az Országos Ügyészi és Bírói Egyesületben tartott 1913-as előadásában a pszichoanalízis jogi és társadalmi jelentőségéről szólva kifejezést adott azon reményének, hogy a pszichoanalízis egy napon a gyakorlati büntető jogszolgáltatás terén is alkalmazható lesz. Mint utópisztikus lehetőséget említette a büntetettek pszichoanalízissel való gyógyítását, amely azért is fontos, hogy ezáltal a pszichoanalízis bepillantást nyerhessen „a büntettek lelki megszabóiba” (Ferenczi, 1914 [1982, 170]).

Az 1919 márciusában megjelent, a Tanácsköztársaság forradalmi hevületében született „Pszichoanalízis és kriminológia” című írásában Ferenczi hozzáállását a derűlátás és a gyakorlatiasság jellemezte. Legfontosabb feladatként „a pszichoanalitikus kriminológia megalkotását” (Ferenczi, 1919 [1920, 126]) nevezte meg. Bűnözési hajlandóságokban szenvedő pácienseivel elért eredményei érlelték meg Ferencziben „azt a felfogást, hogy a bűncselekményeket [...] beható lélekelemzési vizsgálat tárgyává kellene lenni, szóval: a pszichoanalízist a bűnügyi lélektan szolgálatába állítva, meg kellene alkotni a kriminálpszichoanalízist. E terv kivitele – úgy hiszem – nem ütközik leküzdhetetlen akadályokba” (i.m. 127). Ferenczi nagy perspektívát látott „a büntetettek pszichoanalitikus gyógyításának, illetőleg utánanevelésének” a lehetőségében is (i.m. 128).

1928-as bécsi előadásában Ferenczi a pszichoanalízis és a kriminológia együttműködésnek már kevésbé a lehetőségeit, inkább a korlátait emelte ki. Előadásban nem szólt sem kriminálpszichoanalízisről, sem pszichoanalitikus kriminológiáról; elmondta, hogy nem osztja egyes pszichoanalitikusok (pl. a berlini Franz Alexander) nézetét a pszichoanalízis alkalmazhatóságáról függőben lévő bűnügyekben (Ferenczi, 1928 [1982, 363]). Kifejezést adott azon meggyőződésének, hogy a pszichoanalízis „olyan esetekben, amelyek még a bíróság előtt vannak [...] nem alkalmazható”. (Uo.) Ezt azzal indokolta, hogy a vádlott nyilatkozataiban nem feltételezhető korlátlan őszinteség, ami pedig a pszichoanalízis alkalmazhatóságának elengedhetetlen feltétele. Ily módon a pszichoanalízis a kriminalisztikának egyéb gyakorlati szolgálatot nemigen tehet, „mint hogy elméleti fegyverzetünket és lélektani

⁴ 1925-ös, *Geständniszwang und Strafbedürfnis* c. művében Reik a vallomási kényszert tette vizsgálat tárgyává.

⁵ Ferenczi tíz éven át volt a budapesti királyi törvényszék orvosszakértője.

tapasztalatunkat a büntető jogszolgáltatás [...] rendelkezésére bocsátjuk” (i.m. 364). Ez azt jelenti, hogy a pszichoanalízis által „összehordott” anyag fontos a bűnözés jövődó lélektanának szempontjából, de ezek az adalékok „korántsem alkalmasak arra, hogy a törvényhozónak vagy a [...] jogásznak gyakorlati útbaigazításul szolgáljanak” (i.m. 362). Ferenczi azt vallotta, hogy amíg a jogászok és orvosszakértők analitikus kiképzése meg nem történik, addig a pszichoanalízisnek nem lehet e téren gyakorlati haszna.

A pszichoanalízis és kriminalitás kapcsolata Wilhelm Stekelt, a független orvosanalitikusok szellemi atyját (Stekelről lásd: Bos, 2007) már a freudi egyesületből való kiválása előtt foglalkoztatta.⁶ Stekel és követői a bűn lélektani keletkezéséről nem osztották az ortodox freudista irányzat képviselőinek meggyőződését, miszerint „a tudattalanban sokszor erkölcsösebbek vagyunk, mint hisszük” (Ferenczi, 1928 [1982, 377]). Stekel úgy tartotta, hogy a kriminalitás vele születik az emberrel, és „azt a nevelés [...] retortáinak kell megtisztítani” (Gartner, 1934, 17). Hittek a látens kriminalitásban, vagyis abban, hogy „a legjobb emberben is a lélek legmélyebb rétegében tisztátalan, aljas, tehát kriminális gondolatok, törekvések, [...] tendenciák vannak eltemetve” (Balázs, 1929, 54, a bűn stekeli felfogásáról bővebben lásd: Hárs, 2003). Ferenczihez hasonlóan a független orvosanalitikusok is úgy látták, hogy a pszichoanalízis a jogtudomány területén még csak elméleti keretek között mozog, „az elméleti fegyvereknek kell kiküzdeniük az eredményt, melynek legalsó foka, hogy a törvényszéki szakértők analitikusan képzetek legyenek” (Balázs, 1929, 52-53).

Ferenczihez és más pszichoanalitikusokhoz (pl. Gartner Pál) hasonlóan Feldmann is törvényszéki orvosszakértőként működött. Bár külön kötetet nem szentelt a bűnözés lélektani vonatkozásainak, elsősorban publicisztikai írásaiban rendre kifejtette kriminálpszichológiai kérdésekről vallott nézeteit. Ezekből kiderül, hogy Feldmann mint „analitikusan képzett orvosszakértő” azt vallotta, hogy a „kriminálpszichológiát [...] új alapokra fektette a lélekelemzés, amikor kideríti, hogy a társadalom rendje ellen vétők is tulajdonképpen csak betegek, akik akaratuk ellenére, kóros rejtett belső impulzusok hatására kényszerülnek a bűnös cselekedetre, irányt szab a modern és humánus bírói eljárásnak, amidőn rámutat a bűnözések megelőzésének és meggátlásának lehetőségeire és eszközeire” (Feldmann, 1927, 137). Feldmann a korabeli napisajtónak Ferenczinél több esetben nyilatkozott bűnügyekkel kapcsolatban, és olykor olyat tett, amit egy ortodox freudista analitikusnak nem lett volna illendő, és ami ellen Ferenczi a leghatározottabban tiltakozott: pszichoanalitikus elemzést adott egy-egy bűncselekmény vádlottjáról. Pszichoanalízis és kriminálpszichológia kapcsolata a Magyarországi Független Orvosanalitikusok Egyesületének tagjai közül többeket kiemelten foglalkoztatott; a téma kutatói között említendő Feldmann mellett ez egyesület ügyésze, Balázs Dezső, Gartner Pál és az idegorvos-publicista Décsi Imre is.

⁶ Stekel – akárcsak Freud (Freud, 1906) – Hans Gross lapjában, az *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik*-ben is közölt tanulmányt, pl. a pályaválasztás és a kriminalitás összefüggéseiről (Stekel, 1911).

„Utazás Öngyilkosok és Családirítók lelkének mélyébe”

Az *Est* 1925 karácsonyán megjelent interjúja egy rettenetes családi és gazdasági tragédiára reflektált: Hajdu Gyula nyugalmazott csendőrszázados csődbe ment vendéglője miatt súlyos anyagi helyzetbe került, ezért feleségével együtt a halálba ment. A családfő halántékon lőtte három gyermekét, majd önmagával végzett, míg az asszony a mélybe vetette magát. „S hogy a dráma tragikumája teljes legyen: [e]gy órával a Hajdu-család katasztrófája után – megjön a pénz. Az a pénz, amely értelmi szerzője volt a háromszoros gyilkosságnak és kettős öngyilkosságnak” (Kárpáti, 1925, 2). A lélekelemzés által feltárt mélységekben Ferenczi Sándor kalauzolja a képzeletbeli bűvárharang utasát, aki a pszichoanalízis és Ferenczi jó ismerője és barátja, Karinthy Frigyes (Karinthy, 1925). Az interjú a tenger mélyére vezeti az olvasót, amely már csak Karinthy *Capilláriája* (1921) és Ferenczi *Thalassája* (1924) okán is a beszélgetés a legmegfelelőbb színtere (vö. Nemes, 1994; bővebben: Hárs, 2013). Ferenczi ebben az interjúban megmutatja, hogy a *Thalassa* sokkal több egy tudományos fantazmagóriánál, hogy elmélete a bűnelkövetés és az öngyilkosság lelki hátterének megértését is szolgálhatja. A beszélgetés felhívja a figyelmet a kérdező szerepének jelentőségére is: Ferenczi a hozzá közel álló Karinthy Frigyesnek kész volt a bűnelkövető tetteinek lélektani hátteréről mesélni, amit más esetben elutasított (lásd Szirmai, 1930, 13).

Mademoiselle X-ről

Mademoiselle X, alias Molnár Erzsébet, a 23 éves varrónő szeretett egy asszonyt, és meggyilkolta, „szenvedélyeinek izzásában, ész nélkül” (Szirmai, 1930, 13). A feltételezett indíték: féltékenység. Már elítélték és bezárult mögötte a börtönajtó, amikor Szirmai Rezső 1930 áprilisában a közvéleményt még mindig foglalkoztató, rejtélyes gyilkossági ügygel kapcsolatban Ferenczihez fordult felvilágosításért a *Pesti Napló* hasábjain. Ferenczi válasza ezúttal szkeptikus, sőt kifejezetten elutasító, mondván, egy ilyen jellegű vélemény-nyilvánítás átlépné a pszichoanalízis határait, hiszen „a pszichoanalitikai kriminológia még teljesen kialakulatlan” (Szirmai, 1930, 13 [kiemelés az eredetiben]).

Ferenczi elutasító magatartásában több körülmény is közrejátszhatott: (1) Nem sokkal korábban, 1929 decemberében Ferenczi „ellenlábását”, Feldmann Sándort szólaltatta meg a *Pesti Napló* egy bűnesettel, a tiszazugi méregkeverőnök ügyével kapcsolatban (Szirmai, 1929, 5). Ferenczi a „nem meggyőződéses” és „nem tisztességes” pszichoanalitikus fölemlegetésével Feldmannra utalhatott, minthogy gyakran minősítette hasonló jelzőkkel. (2) Ferenczit – ahogy korábban Feldmann is – az orvosanalitikusokkal szimpatizáló és velük (pl. a Feldmann írásait rendszeresen közlő *Együtt* szerkesztőségében) együtt is dolgozó Szirmai Rezső kérdezte.

Modern rémekről

Ferenczi Sándor ritkán nyilatkozott bulvár jellegű lapoknak, így ritkaság a „félinterjú”, amit Szini Gyula készített vele a *Tolnai Világlapja* számára (Szini, 1930). Bűnözőkről, gaztettek sorozatát elkövető rémekről beszélgettek egy békés vasárnap

délután Ferenczi rendelőszobájában, feketekávé mellett. Szini első kérdésével arra volt kíváncsi, hogy lehetségesnek tartja-e Ferenczi a lélekelemzés útján a prevenciót, a potenciális bűnelkövető előzetes ártalmatlanná tételét. A beszélgetés azonban a gangsterek világa felé kanyarodott, s Ferenczi amerikai élményeiről és a gangsterek tanulmányozásának eredményeiről mesélt, ami eddig nem ismert érdeklődésére mutatott rá az amerikai társadalom, a gengsztervilág iránt.

A düsseldorfi rém és a budapesti gyújtogató esetével kapcsolatban Ferenczi újra hangsúlyozta, amit néhány hónappal azelőtt Szirmai Rezsőnek is elmondott: „Én mint ideg orvos nem mondhatok véleményt olyan esetekben, amelyeket személyesen meg nem vizsgáltam.” (Szini, 1930, 38). S hogy van-e „született bűnös”? Ferenczi a veleszületettség mellett a traumatikus esetek jelentőségét említi, „amikor valamely megrázkódtatás okozza a lelki elváltozást. Nem lehet tudni, hogy például gyermekkorában nem ért-e valakit oly lelki megrázkódtatás, amely bűnös irányba terelte.” (uo.).

A méregkeverők lelkéről és a beszámíthatóságról

Szirmai Rezső *Pesti Napló*ban megjelent riportja a tiszazugi méregkeverők lelkének sötétjét világítja meg Feldmann Sándor pszichoanalitikus útmutatásával. Az 1929 decemberében megjelent riportban arról számolt be, hogy Feldmann celláikban vizsgálta meg a vádlottakat, és a közeljövőben a védelem orvosszakértőjeként Magyarországon elsőként fogja bíróság előtt a lélekelemzés módszereivel bemutatni a gyilkos asszonyok lelkét. Szirmai a riport alcímével is azt sejteti, hogy ezzel a pszichoanalízis – és a kriminálpszichoanalízis – számára történelmi pillanat jött el: *A pszichoanalízis bevonul a törvényszékre*, amikor „az ismert nevű pszichoanalitikus” a bíróság előtt diagnosztizálja „a gyilkos asszonyok tudatos és tudatalatti indulatainak elkorcsosulását” (Szirmai, 1929, 5, kiemelés az eredetiben).

Matuska Szilveszterről

A nemzetközi politika, a nagyközönség és a sajtó részéről is példátlan érdeklődés övezte a Matuska Szilveszter által elkövetett merénylet(ek)et és az azt követő tárgyalást. A Matuska-ügyben döntő szerep jutott az orvosoknak és a pszichopatológiai vizsgálatoknak. A pszichoanalitikus álláspontot a magyarországi sajtóban a független orvosanalitikusok képviselték, akik közül többen aktív szerepet vállaltak az ügyben. A Matuska-per 1932 júniusában zajló bécsi főtárgyalásán Feldmann mint Magyarországot képviselő orvosszakértő vett részt, az 1934. novemberi budapesti tárgyaláson pedig Gartner Pál volt a Matuska-per orvosszakértője. A Matuska-üggyel maga Wilhelm Stekel is behatóan foglalkozott, külön tanulmányt szentelt a témának, amelyben egyébként Gartner szakvéleményének – miszerint Matuska paranoiás elmebeteg – ismeretében és annak elfogadásával „arra a konklúzióra jutott, hogy Matuska igenis kényszerképzetek hatása alatt követte el tettét” (*Matuska Szilveszter...*, 1935, 5).

Feldmann először 1931 októberében nyilatkozott az ügyvel kapcsolatban; a *Magyarország* tudósítójának részletesen lefestette Matuska pszichéjét és büntetésének

hátterében álló kettős énjét és szadizmusát (*Újabb szörnyűségeket...*, 1931). Matuska pszichéjéről Feldmann 1931 októberében hosszabb tanulmányt közölt az *Ujságban* (Feldmann, 1931). 1932 júniusában pedig mint a budapesti tárgyalás leendő ellenőrző orvosszakértője vett részt Matuska bécsi tárgyalásán.⁷ Feldmann – mint 1934-ben Gartner – a hivatalos elmeszakértőkkel szemben Matuska elmebetegségének álláspontját képviselte.

A düsseldorfi rémről

1929-ben a düsseldorfi rémként emlegetett rettegett sorozatgyilkos huszadik áldozata adta az apropóját Feldmann és egy másik független orvosanalitikus, Décsi Imre nyilatkozatának. Feldmann a *Pesti Naplónak* elmondta, hogy a tettes motívumainak hátterében az Adler-féle kisebbségi érzés állhat (*A düsseldorfi rém*, 1929).

Feldmann a düsseldorfi kéjgyilkosról ugyanaz év novemberében tanulmányt is közölt az *Ujságban* (Feldmann, 1929). Írásának első mondata, melyben azt állítja, hogy közelebbi ismeretség nélkül is lehetséges a véleményalkotás a konkrét esetről, mintha csak a Ferenczi által „feldmannizmus”-nak nevezett jelenséget illusztrálná: „Akármennyire is érdekes volna, nincs szükség arra, hogy a düsseldorfi gyilkost személyes vizsgálat céljából megismerjük, hogy véleményt mondassunk róla” (Feldmann, 1929, 2). Ennek ellenére cikkében a kéjgyilkosok személyiségének egy általános jellemzését adja.

Mágnás Elza gyilkosának társadalomba való visszatéréséről

Gartner Pál mint az ember kriminális ösztöneiben hívő stekelista elsősorban a bűnelkövetők lelki életét tanulmányozta. Az 1920-as évek végétől törvényszéki elmeszakértőként is dolgozott, így a napisajtóban is legtöbbször ebben a minőségében szerepelt: szakvéleményt adott például 1931-ben Fischl Frigyes „kalapácsos gyilkos”-ról, 1934-ben pedig Matuska Szilveszterről. 1934-ben az „őszinteség-injekció” hatásáról és használhatóságáról nyilatkozott, a kíváncsi újságíró-riporter, Bodó Béla kérését azonban, aki a szer hatását saját magán akarta tapasztalni, szigorúan elutasította (Bodó, 1934).⁸ Gartner sokat foglalkozott a kiszabadult fegyenc társadalomba való visszatérésének problémáival (Gartner 1934, 11). Nick Gusztávot, Mágnás Elza húsz év után szabadult gyilkosát lelki és anyagi támogatásával segítette, hogy – mint pék – újra elhelyezkedhessen a társadalomban.⁹ (Lukács, 1932; Szűcs, 1935, 7-8). Gartnernek meggyőződése volt, hogy a börtön ritkán javít, „és átnevelő intézetnek kellene lennie, hogy feladatát racionálisan töltsse be” (Gartner, 1934, 80).

⁷ A két orvosszakértő végül Donáth Gyula és Gartner Pál lett.

⁸ Gartner indoklása szerint a szer (mescalium sulfuricum és liquor stramonium keveréke) alkalmazása „csak nagyon komoly orvosi indoklás és szükség esetén” vihető keresztül. Bodó végül egy kevésbé lelkiismeretes orvos közreműködésével megvalósította szándékát, és keserű tapasztalatairól is beszámolt (Bodó, 1934, 6).

⁹ Tapasztalatairól Gartner *Bűn és büntetés* címmel (1939) könyvet is megjelentetett.

Felhasznált irodalom

- A düsseldorfi rém. (1929. november 17.) *Pesti Napló*, 262. sz., 6.
- Alexander, F. – Staub, H.** (1929). *Der Verbrecher und seine Richter. Ein psychoanalytischer Einblick in die Welt der Paragrafen*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- Bodó B.** (1934). Öszinteséginjekció! (1934. november 18.) *Pesti Napló*, 260. sz., 6.
- Bos, J. – Groenendijk, L.** (2007). *The Self-Marginalization of Wilhelm Stekel: Freudian Circles Inside and Out*. (With contributions by Johan Sturm and Paul Roazen). New York: Springer.
- Dukes G.** (1933). A kriminálpszichoanalízis útja. In: Freud, Sigmund et al.: *Lélekelemzési tanulmányok* (266-283). Budapest: Somló Béla Könyvkiadó. (Reprint: Budapest: T-Twins, 1993.)
- Feldmann S.** (1927). *Idegesség és ösztönélet. Tanulmányok a psychopatológia és sexuálpatológia köréből*. Budapest: Novák Rudolf és Társa.
- Feldmann S.** (1929). A düsseldorfi kéjgyilkos. (1929. november 26.) *Ujság*, 269. sz., 2.
- Feldmann S.** (1931). Matuska, mint lélektani rejtély. (1931. október 18.) *Ujság*, 237. sz., 26.
- Ferenczi S.** (1914). A pszichoanalízisről és annak jogi és társadalmi jelentőségéről. In: Linczényi Adorján (szerk.), *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. Válogatás Ferenczi Sándor tanulmányaiból* (158-174). Budapest: Magvető, 1982.
- Ferenczi S.** (1919). Pszichoanalízis és kriminológia. In: Uő: *A pszichoanalízis haladása* (126-128). Budapest: Dick Manó, 1920.
- Ferenczi S.** (1924). *Versuch einer Genitaltheorie*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag. Magyarul: *Katasztrófák a nemi működés fejlődésében*. Budapest: Pantheon, 1929. Legújabban: Budapest: Filum, 1997.
- Ferenczi S.** (1928). A pszichoanalízis és a kriminalitás. In: Linczényi Adorján (szerk.), *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében. Válogatás Ferenczi Sándor tanulmányaiból* (360-384). Budapest: Magvető, 1982.
- Freud, S. – Ferenczi, S.** (2000-2005). *Levelezés I/1-III/2*. (Szerk. Ernst Falzeder, Eva Brabant, Patrizia Giampieri-Deutsch, André Haynal, Erős Ferenc és Kovács Anna.) Budapest: Thalassa Alapítvány–Pólya Kiadó.
- Freud, S.** (1906). Tatbestandsdiagnostik und Psychoanalyse. In: *Gesammelte Werke VII* (3-15). Frankfurt/M: Fischer, 1999.
- Freud, S.** (1916): Néhány karaktertípus a pszichoanalitikus munkából. In: *Sigmund Freud. Válogatás az életműből* (420-443). (Vál., előszó, jegyzetek: Erős Ferenc.) Budapest: Európa, 2003.
- Friedrich M.** (2007). Otto Gross lázadása. *Thalassa*, 18(2-3): 121-140.

- Friedrich, M.** (2018). *Pszichoanalízis a pódiumon (Pszichoanalízis magyar hírlapokban 1910 és 1939 között)*. PhD értekezés, Pécs, 2018.
- Fromm, E.** (1931). Zur Psychologie des Verbrechens und der strafenden Gesellschaft. *Imago*, 17: 226-251.
- Gartner P.** (1934). *Ösztön, kultúra, illúziók*. Budapest: Novák Rudolf és Társa.
- Gartner P.** (1939). *Bűn és büntetés*. Budapest: Novák Rudolf és Társa.
- Hárs Gy. P.** (2003). Mese az elfojtott erkölcsiségről és a kriminalitásról. *Iskolakultúra*, 13(11): 113-124.
- Hárs Gy. P.** (2013). „röpködő rémmaki” (Utószó). In: Hárs Gy. P. (szerk.), „Új lélektan”: *pszichoanalitikus írások* (371-443). Budapest: Múlt és Jövő.
- Karinthy F.** (1921). *Capillária*. Budapest: Szépirodalmi, 1968.
- Karinthy F.** (1925). Utazás Öngyilkosok és Családirtók lelkének mélyébe. Beszélgetés Ferenczi Sándor idegorvossal az öngyilkosságról és a családirtó századosról. (1925. december 24.) *Az Est*, 291. sz., 13.
- Kárpáti A.** (1925). Egy tragédia margójára. (1925. december 15.) *Pesti Napló*, 283. sz., 2.
- Lukács I.** (1932). Málnás Elza gyilkosa nem tud visszatérni a társadalomba. (1934. augusztus 26.) *Az Est*, 192. sz., 7.
- Matuska Szilveszter**, a biatorbágyi rém a tábla előtt. (1935. június 25.) *Esti Kurir*, 142. sz., 5.
- Nemes L.** (1994). Karakter és korszellem. Párhuzamok Ferenczi Sándor és Karinthy Frigyes között. In: Uő: *Alkotó és alkotás* (71-86). Budapest: T-Twins.
- Reik, T.** (1925). *Geständniszwang und Strafbedürfnis*. Leipzig, Wien, Zürich: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- Reik, T.** (1932). *Der unbekannte Mörder. Von der Tat zum Täter*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.
- Rohrwasser, M.** (2005). *Freuds Lektüren. Von Arthur Conan Doyle bis zu Arthur Schnitzler*. Gießen: Imago – Psychosozial-Verlag.
- Stekel, W.** (1911). Berufswahl und Kriminalität. *Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik*, 41: 268-280.
- Storfer, A. J.** (1911). *Zur Sonderstellung des Vaternordes: Eine rechtsgeschichtliche und völkerpsychologische Studie*. Leipzig – Wien: Franz Deuticke.
- Szini Gy.** (1930). Modern rémek. Félig intervjú. (1930. június 18.) *Tolnai Világlapja*, 25. sz., 38-39.
- Szirmai R.** (1929). A méregkeverőnők lelke. Dr. Feldmann Sándor megvizsgálta a tiszazugi méregkeverő asszonyokat celláikban. A pszichoanalízis bevonul a törvényszékre. (1929. december 10.) *Pesti Napló*, 281. sz., 5.

- Szirmai R.** (1930). Mademoiselle X – a kriminológia, az orvostudomány és a pszichoanalízis fantasztikus rejtélye. A büntetőjogász és az analitikus beszélnek Molnár Erzsébetről, az asszonygyilkosról. (1930. április 27.) *Pesti Napló*, 95. sz., 13.
- Szűcs N.** (1935). „Gyászom jeléül tíz percig nem árultam” – mondja Nick Gusztáv, aki résztvett Schmidt Miksa temetésén. (1935. április 7.) *Ujság*, 80. sz., 7-8.
- Újabb szörnyűségeket ismert be délután a torbágyi rém. (1931. október 14.) *Magyarország*, 234. sz., 1-3.
- Wittels, F.** (1928). *Die Welt ohne Zuchthaus*. Stuttgart: Hippokrates-Verlag.
- Wittels, F.** (1929). Some Remarks on Kleptomania. *Journal of Nervous and Mental Disease*, Vol. 69(3): 241–251.

*

MELLÉKLET

Néhány nyilatkozat pszichoanalitikusoktól a bűnelkövetés lelki hátteréről a korabeli sajtóban

Ferenczi Sándor

- A rémtörténetekben az emberek kiélhetik gyilkossági ösztönüket is, polgári becsületük tudatát is. Ferenczy Sándor a hisztériás izgalmakról, amelyeket a bűnügyek a közönségből kiváltak. (1925. november 27.) *Esti Kurir*, 269. sz., 5.
- Karinthy F. (1925): Utazás Öngyilkosok és Családirtók lelkének mélyébe. Beszélgetés Ferenczi Sándor ideggyógyossal az öngyilkosságról és a családirto századosról. (1925. december 24.) *Az Est*, 291. sz., 13.
- Pillanatfelvételek a német gyermektragédia tárgyalásról. (1928. február 14.) *Esti Kurir*, 36. sz., 5.
- Szirmai R. (1930). Mademoiselle X – a kriminológia, az orvostudomány és a pszichoanalízis fantasztikus rejtélye. A büntetőjogász és az analitikus beszélnek Molnár Erzsébetről, az asszonygyilkosról. (1930. április 27.) *Pesti Napló*, 95. sz., 13.
- A „veszedelmes életkor” érzelmi útja a szerelemtől a revolverig. Ma délután temetik Róth Andor ügyvédet, a „nagynéni-szerelem” legújabb áldozatát – Ferenczy [sic] és Schuster főorvosok nyilatkozata. (1931. augusztus 11.) *Magyarország*, 182. sz., 5.
- Kolozs P. (1932). Miért olvas detektívregényeket Vámbéry Ruzstem, Babits Mihály, Ferenczy Sándor, Karinthy Frigyes. Miért nem olvas detektívregényeket Ignótus, Fenyő Miksa, Füst Milán, Gaál Franciska, Friedrich István és – a detektív. (1932. december 25.) *Esti Kurir*, 289. sz., 13.

Feldmann Sándor

- Helyes-e a gyilkos Grosavescunét felmentő ítélet? (1927. június 28.) *Ujság*, 144. sz., 5.
- Vámbéry Ruzstem szerint a hitvesgyilkosok szabadonbocsátása a társadalom érdekét sérti. (1927. július 9.) *Esti Kurir*, 153. sz., 7.

- Ma délben hitvesgyilkosság gyanúja alatt letartóztatták az elhunyt Forgács Anna férjét, dr. Erdélyi Bélát. Forgács Anna agorafóbiája. (1927. augusztus 30.) *Esti Kurir*, 195. sz., 1-3.
- Szélhámosság vagy pszichoanalízis? Kornis Ignác, a fantasztikus szélhám, mű-kommunista, bűnügyi lélekbúvár, Kolumbus-uccai zsaroló és idegorvos beismerő vallomást tesz. (1927. szeptember 4.) *Pesti Napló*, 200. sz., 9-10.
- A Kolumbusz-utcai merénylet „ideg-fiziológusról” analízist készített egy pszichoanalitikus orvos. (1927. szeptember 8.) *Esti Kurir*, 203. sz., 2.
- A düsseldorfi rém. (1929. november 17.) *Pesti Napló*, 262. sz., 6.
- Szirmai R. (1929). A méregkeverőnők lelke. Dr. Feldmann Sándor megvizsgálta a tiszazugi méregkeverő asszonyokat celláikban. A pszichoanalízis bevonul a törvényszékre. (1929. december 10.) *Pesti Napló*, 281. sz., 5.
- Bécsben fogták el a kalapácsos gyilkost, akit áldozata beszélt rá a gyilkosságra. (1931. április 9.) *Ujság*, 79. sz., 3-5.
- Újabb szörnyűségeket ismert be délután a torbágyi rém. (1931. október 14.) *Magyarország*, 234. sz., 1-3.
- Szűcs N. (1932). Kiderült, hogy a kunhegyesi cigányasszony nem boszorkány, hanem csaló. Két esztendő óta kapott Dobrai Demeterné. Izgalmas vita az orvosszakértők között az okkult tudományokról. (1932. február 6.) *Ujság*, 29. sz., 5.
- Hipnotizált-e a kunhegyesi cigányasszony, vagy csak az áldozatai voltak túlságosan gyöngé idegzetűek. Az orvosok vitája Dobrainé szerepéről. (1932. február 7.) *Esti Kurir*, 30. sz., 7.
- Szűcs Nándor: Boros István leventeoktató agyonlőtte sógorát, István tanácsjegyzőt, akivel soha még szóváltása sem volt. (1932. március 1.) *Ujság*, 49. sz., 3.
- Gál I. (1932). Drámai jelenetek Matuska és felesége között a mai bécsi tárgyaláson. (1932. június 18.) *Esti Kurir*, 134. sz., 5.

Gartner Pál

- Erdélyi, sírva fakadt a mai főtárgyaláson. Gáldy folytatta drámai vallomását Forgács Anna haláláról. (1929. január 4.) *Az Est*, 3. sz., 1-2.
- A kalapácsos gyilkos az ellenőrző orvosszakértő megvilágításában. (1931. augusztus 27.) *Az Est*, 193. sz., 11.
- A kalapácsos gyilkos épelméjű. Még ebben az évben meglesz a főtárgyalása. (1931. július 15.) *Az Est*, 158. sz., 8.
- Helyes volt-e felmenteni Hofer Kunó gyilkosát? Kosztolányi Dezső, Gaál Franciska, Füst Milán, Erdős Renée, Karinthy Frigyes és Décsi Imre dr. nyilatkozatai. (1931. július 18.) *Esti Kurir*, 161. sz., 9.
- Lukács István (1932). Málnás Elza gyilkosa nem tud visszatérni a társadalomba. (1934. augusztus 26.) *Az Est*, 192. sz., 7.
- Gartner P. (1934). A kiszabadult feje problémája. Levél a szerkesztőhöz. (1934. augusztus 28.) *Az Est*, 193. sz., 11.
- Bodó Béla: Őszinteséginjekció! (1934. november 18.) 1934-11-18 *Pesti Napló*, 260. sz., 6.
- Az ügyész megkezdte nagy vádbeszédét a Matuska-perben. Az orvosszakértők izgalmas vitája Matuska elmeállapotáról. (1934. november 20.) *Az Est*, 261. sz., 3-4.
- A legszigorúbb büntetést kérte Matuska Szilveszterre vádbeszédében az ügyész. Orvosszakértők vitája. (1934. november 20.) *Esti Kurir*, 261. sz., 3.

Komlós Jenő (1934). „Őrült? vagy nem őrült?” Ellentétes szakértői vélemények serege a törvényszék előtt. (1934. december 25.) *Magyarország*, 291. sz., 12.

Máriás Imre (1935). Vádat emel a pap, az orvos és az ügyész a szerelmi drámák „hősei” ellen. (1935. január 27.) *Budapesti Hírlap*, 23. sz., 11-12.

Szűcs Nándor (1935). „Gyászom jeléül tíz percig nem árultam” — mondja Nick Gusztáv, aki résztvett Schmidt Miksa temetésén. (1935. április 7.) *Ujság*, 80. sz., 7-8.

Matuska Szilveszter, a biatorbágyi rém a tábla előtt. (1935. június 25.) *Esti Kurír*, 142. sz., 5.

* * *